

A TISZATÁJ SZERZŐINEK ÚJ KÖNYVEI

RAFFAI SAROLTA: EGYSZÁL MAGAM

Raffai Sarolta regénye egy félelmetes hitelességű látélet az ötvenes évek magyar életéről, eltorzult emberi jellemek világáról. Egy asszony — aki tanítónő — sorsát írja meg úgy, hogy e mögött a sors mögött ott villózik az egész korabeli magyar élet. Választott tárgya, a vidéki tanítók élete talán nem tetszik újnak, de Raffai könyvében mégis ismeretlenül új az olvasónak, mert kegyetlen pontossággal ír róla, meg sok helyütt olyan szubjektivitással is, hogy csak a személyes tapasztalat igazza beszélhet így.

A falusi-tanyasi pedagógusélet még mindig többszörös grádussal elmaradott és kicsinyességekbe fúló világából ragyogtatja föl ezt az öngyöttrő asszonyt, aki végül is beleroppan e még mindig gerincet hajlító életbe. Nem kényelmes olvasmány Raffai Sarolta könyve, nem lehet pirulás nélkül olvasni. Azt a meg-rázó fölismerést ébreszti föl olvasójában, amit Sánta Ferenc, Darvas, Somogyi Tóth Sándor regényei. E példákat nemcsak esetlegesen idézem, Raffai Sarolta könyvének mércéje, írói teljesítménye nem alacsonyabb az említettekénél. Minden ilyen önmagunkra döbentő könyvet a társadalmi mechanizmus lassúbb változásából eredően, a társadalmi tudatnak a még dogmákhoz ragaszkodó részei ellenkezéssel fogadnak. Raffai könyve szinte kihívja maga ellen ezt az ellenkezést. De jótékonyan döbentti rá olvasóját az embertelenségre, az embertelenedett társadalmi jelenségek gyűlöletére. Nem lehet kétséges, hogy ez az írónő a szocializmuson belül, éppen érette pöröl, gyakran a szocialista rendet hivatalból védőkkel és e hivattalal visszaélőkkel szemben.

Kuti Anna, a regény főszereplője egy kicsit új Tóth Flóra és egy kicsit új Kárász Nelli, tisztaságában és a férjétől való iszonyodásában rokona ezeknek a hősnőknek. Az írónő úgy járhatja meg vele az utat, hogy egyszerre érezeti a kor-szak súlyos társadalmi traumáját és a családi élet nem kevésbé tragikus meg-rekedtségét. Semmi csináltság nincs ebben az összekapcsolásban, nagyon is éles látású író szól itt hozzánk. A hatalommal élni nem tudó és vele visszaélő férj, és az emberséget oly kétségbe-esetten védő Kuti Anna történetében benne van mindaz, ami oly messzeható volt a személyi kultusz káros és kóros társadalmi vonatkozásaiban és ezek hatása a magánélet zátonyos sorsában.

Raffai olyan írói kvalitásokkal lép elő, hogy gyakran szólhatnánk szuperlatívuszokkal. Nem tud még mindent a prózairás mesterségéből, van néhány alákrajza, mely halovány, néhány sze-

replője, akikről megfélekedzik, de írói jellemzője a lényegre törekvő ábrázolás, a csehovi egyszerűséget súroló stílus, a tárgyhoz illő egyre zaklatottabb párbeszédek, kihagyásos, idegesen vibráló rövid mondatok, a tudatosan kultivált köznapiasság a beszédben, mind-mind egyéni lelemény, az eltanultságnak nyoma nélkül. A hősnő minden gesztusát mély életismeretre valló írói teljesítménnyel tárja az olvasó elé. Azt hishetnők, hogy a regény nagyon magas szintű indítatása, egymástól való elidege-nedés finom rajza után csak ismétlés következhetik. Nem így van, még csak nem is variálás jön, hanem egyre fokozódó mélységű emberábrázolás, mind-addig, amíg Kuti Anna kezében megjelenik a kés. És e végső jelenetben sincs semmi színpadias utánézés, egy tisztaságra vagyó asszony nagyon meggyötört életének eredménytelen, de megérthető utolsó mozdulata ez. Raffai Sarolta írói ereje: olyan hiteően tudja még ezt a mozzanatot is elénk tárni, hogy kétség nélkül fogadjuk az írás ilyen befejezését.

Tulajdonképpen éregényről van szó. Az önelemzésnek és az önszemléletnek olyan foka van meg itt, hogy az élő irodalmunkból csak a legjobbak neveit említhetjük hasonlításul. Ezt az önelemzést sehol sem halványítja üresen futó elmélkedés.

Kordokumentum ez az írás, de minden vonatkozásában megmarad írói mű-nek, ahol a szerző szuverénül bánik anyagával, függetleníteni tudja magát minden esetlegességtől, kisserű latolga-tástól. Molnár Gábor a hatalommal visszaélve, etikai vétségek egész sorozatában bukik el, a védő és öngyöttrő Kuti Anna tiszta akar maradni mellette, ellenérve csak a józan embersége, de fölörliedik, és végül önpusztítóvá válik maga is. Körülöttük a választott tárgy meghatározta magyar világ, élet olyan alakjai kerengenek, akikre csak egy nagy életismerettel rendelkező író szeme találhat rá. Életismeret — le kell írni újra ezt a szót, hiszen mai irodalmunk néhány jelesebbjétől eltökélte, olyan kevészer bukkanunk erre az írói erényre.

Raffai Sarolta könyve az önmagunkra ismerés könyve, bátor és színvonalas írás, éppen ezért emelkedik sok vonatkozásban a személyi kultuszról szóló művek egész sora fölé, mert nem csak a személyi kultusz izgatja.

Raffai Sarolta költőnek indult, kitűnő prózáíró lett. Regénye sok-sok mozzanatában őrzi a lírikust, a mindent érzelmi aspektusból is látás a költőnőre vall. Egy nagy felelősségtudattal író

ember könyve ez a regény, azé, aki az ország egy kis falujában él, Uszódon tanít, távol van minden irodalmi csoporttól, de az irodalom lényegében mégis talán a legközelebb, a mai magyar élet egyedien mély ismerője. Mind-egyed-egy verseiben vallott, sok áttétellel a maga élte világról, prózája ta-

lán még erősebb önkifejezési eszközévé vált, mint költészeté.

Nőíró — Kaffka Margit óta talán a legasszonyibb írónk, aki úgy lát, hogy revelációként hat ránk az, amire tekintetünk ráirányítja. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

ILIA MIHÁLY

KÁRÁSZ JÓZSEF: AMÍG MEGSZÜLETETT...

Két történet fonódik regénnyé Kárász József új könyvében. Egy baleset áldozatává lett pedagógusnő fölépülésének a története az egyik — a másik a betegágyban fekvő nő szerelmének és házasságának története az első gyermekük megszületéséig, a főszereplő visszaemlékezéseinek alapján. A cím és a jól észrevehető szerzői szándék szerint a második történet áll inkább előtérben: terjedelemben, szerkesztési megoldásokban, a mondanivaló súlyossága tekintetében egyaránt ez a domináns.

A két történet nemcsak az eddig említett vonatkozásokban válik ketté, de természeténél fogva is eltérő. A beteg fölépülése időben is rövidebb szakasz, viszonylag cselekménytelen (csupán a látogatók, a műtét, a hazatérés jelentenek benne egy-egy fordulati történetmozzanatot), a főszereplő, Krisztina passzív. A házasság és az első gyermek megszületésének története körülbelül másfél esztendő, a főszereplő legnagyobb aktivitása idejének eseményeit foglalja magában. A két időtartam — a felgyógyulás néhány hete és a visszaemlékezésben lepergő másfél esztendő — a regényben egybeesik.

Kétségtelen erénye Kárász József e művének, hogy benne a két, egymástól tehát természetében és tartamában is eltérő eseménysor szerves, nem különleges viszonyt alkot; a fiatalasszony kórházi betegágyba, passzivitásba kényszerülése nem marad pusztán emlékezési ürügy, formális keret. A kétféle történet egymást egészíti ki, egymást értelmezi.

A szerencsétlenség, amelynek következményeként Krisztina a kórházba került, egy lényeges ponton — s túlzás nélkül állíthatjuk, a leglényegesebb ponton — összefügg szerelmének és házasságának történetével. Dóry Krisztina ugyanis azért kerül egy vonatkozó kezei alá, mert nagyobbik gyermekét menti az elgázolástól, a haláltól. Azt a gyermekét, akitől annak idején, mint magzattól tehetetlenségében és kiszolgáltatottságában maga is hajlandó lett volna megtagadni az életet.

A saját testi épségének föláldozása árán — hiszen a baleset miatt nyomorékká lesz — váltja meg mintegy, most már halálra is elszántan végérvényesen az életnek a kislányt, akit a véletlenek

összejátszása folytán világra szült ugyan, de akit megfogamzásától megszületéséig igazán és önfeláldozóan vállalni nem volt elég ereje.

Kárász ezt a gondolati megépítettséget, a két történet közötti mély összefüggést mértéktartóan érzékelteti, nem hangsúlyozza, még a jelképeséget sem erőlteti. Ezzel éri el, hogy regénye sokkal jobban megragadja az értő olvasót, mintha a két történet e lényegi-etikai összefüggését didaktikus moralizálással kérdésföltevés és válasz kétszerkettőjére vérszegényítené. Hiszen egyébként is vitatható: jóvátétel-e — akár csak önmagunk számára is — annak az életnek a megmentése, amelynek születésekor a körülmények kényszerítettek bennünket határozatlanságba? És erkölcsileg méltányos „vezeklés” lehet-e gyenge pillanataink egyikéért a holtig tartó nyomorékság, ami Krisztinára a baleset után vár? Bűn és bűnhődés, vétek és penitencia, önvád és önfeláldozás nem szikár dogmák előírása szerint kapcsolódnak össze az életben. Ezt jól érzi és látja Kárász. Egy külön hangulyt azért mégis elhelyez a műben: a súlyosan sérült asszony a kórházi ágyon rádöbben: ismét teherben van. Most ismét lehetnének érvei önmaga és bárki számára a magzat elvétele mellett. Mégis vállalja ezt az immár harmadik gyermeket.

Talán vitatható, nem túlzott-e a párhuzamosságok ilyen megduplázása. Hogy kissé ironikusak legyünk: Nem várható volna még egy kis ideig az író azzal a harmadik gyerekkel? — Ha várt volna, esetleg oldottabb, áttetszőbb lenne a regény. Így, hogy nem várt, aláhúzottabb benne az a rendje a világ és az élet dolgainak, amely nincs tekintettel egyéni helyzetekre, szándékokra és lehetőségekre. És aláhúzottabb így az író által szilárdan képviselt állásfoglalás a felelőtlen, meg gondolatlan abortuszok ellen. Szerinte a gyermeket kockázatokkal, súlyos helyzetben is vállalni kell. Ismét fölmerülhet a kérdés: Mennyit nyer ez az állásfoglalás ilyen hangsúlyozással? Egy zúzott csípejű, roncsolt lábú asszony, aki még föl sem épült, azzal, hogy vállalja a harmadik gyermeket, megerősít-e abban a meggyőződésünkben, hogy oktanul, indokolatlanul nem szabad akadályt gördíteni az induló élet útjába?